

Vitenskapelig navn: ***Potamogeton x zizii*** W.D.J. Koch ex Roth
(*P. gramineus* x *P. lucens*)

Norsk navn: **Glanstjønnaks, Glanstjernaks**

Familie: Potamogetonaceae - Tjernaksfamilien

Artsbeskrivelse

Glanstjønnaks *Potamogeton x zizii* er en hybrid mellom grastjønnaks og blanktjønnaks. Dette er en flerårig langskuddplante (elodeide) som vokser helt nedsenket i vannet og har lange oppadstigende stengler fra en krypende rotstokk. Stenglene kan bli flere meter lange og er ofte sterkt forgreinet. Hybriden har flyteblad, men ikke alle populasjoner utvikler slike og mange ganger er det bare overgangsblad mot ekte flyteblad til stede.

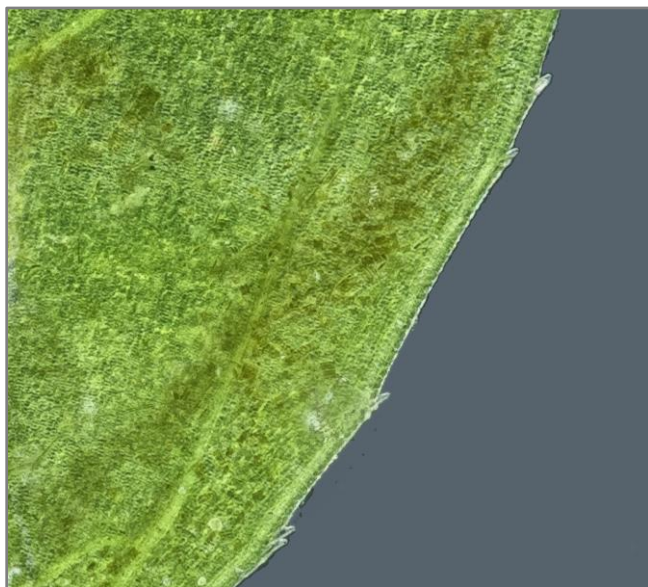
Utseendet kan være svært variabelt, noen ganger ser den ut som en stor og forvokst grastjønnaks, noen ganger likner den på blanktjønnaks med flyteblad og atter andre ganger er den intermediær mellom de to foreldreartene. Preston (1995) kommenterer lakonisk «It is, however, easier to recognise the difference between *P. x zizii* and its parents than it is to define it [*P. x zizii*]». Dessverre er dette utsagnet gyldig for flere *Potamogeton*-hybrider enn *P. x zizii*.

Figur 1. Habitus av glanstjønnaks *Potamogeton x zizii*. Skuddene er ofte sterkt forgreinet, og bladene vridd eller krummet. Semsvannet, Asker. Foto: ©Birna Rørslett.

Undervannsbladene er av svært vekslende størrelse, men bladene på hovedskuddet er tydelig større enn på sidegrenene. Bladene er alltid spisse og kan ha en utstikkende brodd og en noe bølget og svak sagtannet kant (figur 2). I motsetning til blanktjønnaks er bladene ofte svakt bakoverbøyd.

Bladbasis er bredt avsmalnende (figur 3), og bladene er sittende eller har en kort stilk særlig i øvre del av skuddene. De nedre bladene er noen ganger redusert og kan bestå bare av midtnerven, som hos blanktjønnaks.

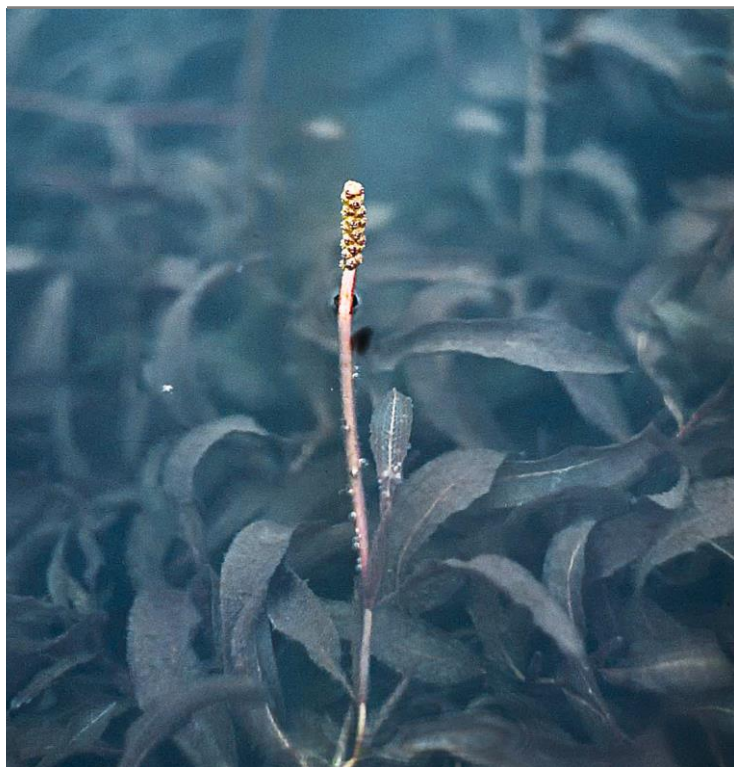

Figur 2. Undervannsbladene har tydelige tenner i bladkanten. Foto: ©Birna Rørslett.

Figur 3. Undervannsbladene er sittende eller kort stilket. Midtnerven er omgitt av flere rader med luftceller (lakunært vev). Foto: ©Birna Rørslett.

Blomstring og fruktsetting hos glanstjønnaks er variabel, på samme måte som forekomst av flyteblad er. Om slike finnes så likner de på flytebladene hos grastjønnaks. Glanstjønnaks kan ha velutviklede frukter (figur 4), selv om mange av blomstene i aksene aborterer.

Figur 4. Tett bestand av glanstjønnaks. Massiv kalkutfelling på bladverket. Barntjern, Ullensaker. Foto: ©Birna Rørslett.

Slirehinnene er nokså grove og lange, 2-4,5 cm på hovedskuddet (figur 5) og så kort som 1 cm på sideskuddene. Særlig på tørket plante vises 2 markerte sidenerver og det kan være utviklet kantlister i nedre del av slirehinna, men aldri så tydelig som hos blanktjønnaks. Slirehinna kan være sammenrullet og sprikende ut fra bladhjørnet eller ligge an mot stengelen. Fargen er grønnaktig til gjennomskinnelig på friske planter og mer brunlig når den tørker.

Figur 5. Slirehinnene er grove med sterke nerver. Det er et par nerver som kan danne små vingekanter i nedre halvdel av slirehinna. Bladene har tydelige tverrgående nerver som danner et gitter eller fiskebeinsaktig mønster. Foto: ©Birna Rørslett.

Økologi

Vi antar at *P. x zizii* i Norge forekommer i tilsvarende habitater som blanktjønnaks, dvs. kalkrike og noe næringsrike innsjøer. Plantene står oftest på noe dypere vann (>1 m dyp) og kan være vanskelig å få øye på fra land. Preston (1995) og Schou m.fl. (2017) har liknende beskrivelser av hybridens økologi.

Synonym

Potamogeton x angustifolius J.Presl.

Utbredelse

Glanstjønnaks er sjelden og forekommer også utenfor det kjente området til blanktjønnaks. Den kan i Trøndelag erstatte blanktjønnaks i egnede innsjøer. Hybriden kan være vanskelig å skille fra foreldreartene, særlig fra blanktjønnaks, og er muligens vanligere enn kartet viser.

De norske forekomstene er konsentrert til kambrosilurstrøkene omkring Oslofjorden, Hadeland og Trøndelag.

Figur 6. Utbredelse av glanstjønnaks i Norge (artskart.no, hentet 12.11.2018) (venstre). Utbredelseskartet er muligens mangelfullt. Utbredelseskart for den nordlige halvkule er ikke tilgjengelig.

Hovedkjennetegn

- Ofte stor plante, men kan variere mye i utseende
- Tynne, delvis gjennomsiktige undervannsblader med bladnerver som danner et gitter eller fiskebeinaktig mønster
- Bladene på hovedskuddet er ofte klart større enn på sideskuddene
- Kan ha flyteblad
- Broddspisse blad med tenner i bladkant
- Bladene har kort stilk eller om lag sittende
- Langs midtnerven på undervannsbladene er det striper av luftceller (lakunært vev)
- De nedre bladene består ofte bare av midtnerven
- Slirehinna er forholdsvis stor og grov med markerte nerver, som kan danne to svake vinger i nedre del

Forvekslingsarter

Glanstjønnaks *Potamogeton x zizii* kan forveksles med andre arter i slekta, først og fremst blanktjønnaks *P. lucens*, nøkketjønnaks *P. praelongus*, hjertetjønnaks *P. perfoliatus*, rusttjønnaks *P. alpinus* og grastjønnaks *P. gramineus*. Se faktaark for *Potamogeton alpinus* for forskjellene mellom disse artene.

Det er særlig vanskelig å skille hybridene fra foreldrearten blanktjønnaks. De viktigste skillekarakterene er den variable bladstørrelsen og de kortstilkete eller sittende bladene hos *P. x zizii*, og eventuelt forekomsten av flyteblad. Den skilles fra grastjønnaks på størrelsen og den kraftige slirehinna.

Referanser

Elven R, Bjørå CS, Fremstad E, Hegre H & Solstad H. 2022. Norsk Flora. 8 utg. Samlaget, Oslo.

Preston, C.D. 1995. Pondweeds of Great Britain and Ireland. BSBI Handbook No 8. Botanical Society of the British Isle, London.

Schou, J. C., Moeslund, B., Båstrup-Spohr, L., Sand-Jensen, K. 2017. Danmarks vandplanter. BFN's Forlag.